

การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคง
และหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่

Solid Waste Management of Karen Hilltribe Communities in the Village Area for
Security and Border Guard Villages Chiangmai

บทความวิชาการ (Academic article)

Corresponding author E-mail: sriwan.t@anamai.mail.go.th

(Received: March 4, 2018; Revised: April 20, 2019;

Accepted: April 29, 2019)

ศรียรรณ ทาวงศ์มา (Sriwan Tawongma)¹

พัฒนา สมานธิ (Phatana Samati)²

บทคัดย่อ

ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของประชากรหลากหลายชนเผ่า เช่น เผ่ากะเหรี่ยง ม้ง เย้า เมี่ยน ลาหู่ ลีซู และชนกลุ่มน้อย สืบเนื่องจากการมีประชากรที่หลากหลายนั้นได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงโดยเฉพาะปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่พบในชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ ประกอบด้วย ปัญหาด้านการจัดการขยะ ปัญหาด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ครวเรือน ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การบริโภคและอุปโภค ดินเสื่อมโทรม มลพิษทางน้ำ ความไม่ปลอดภัยของผลผลิตบนพื้นที่สูง ศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบและแรงงานข้ามชาติ เป็นหน่วยงานสังกัดสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จึงทำโครงการการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนา เพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงมีการกำจัดขยะที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้มีสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยบทความนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับการดำเนินโครงการการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จและส่งผลให้ชุมชนที่ดำเนินโครงการ (ชุมชนบ้านนามน) ได้รับรางวัลและได้รับการยกย่องให้เป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะมูลฝอยระดับตำบล

คำสำคัญ: การจัดการขยะมูลฝอย, ชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง, การมีส่วนร่วม

ABSTRACT

The highland community is home to many tribal populations. Such as Karen, Hmong, Yahu, Mien, Hu, Lisu, and minority groups. Due to the diverse population, it affects the quality of life of people living in the highlands, especially environmental health problems. Problems found in most highland communities are waste management problems, problems on sanitation, environment, households, problems of water shortage for

1 ศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบ และแรงงานข้ามชาติ
National Health Center Marginalized and migrant workers

2 ศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบ และแรงงานข้ามชาติ
National Health Center Marginalized and migrant workers

อีเมลล์: sriwan.t@anamai.mail.go.th

E-mail: sriwan.t@anamai.mail.go.th

agriculture. Consumption and consumption Degraded soil, water pollution, unsafe production of highland products. National Health Center Marginalized and migrant workers Is an agency under the Bureau of Health Reproductive, Department of Health, Ministry of Public Health. Who runs a waste management project of the Karen hill tribe communities in the Ban Pattana village. For security and border guards Chiang Mai Province. For the highland people in the highlands to have proper disposal of garbage in order to have good health and environmental health. This article about Solid waste management of Karen hilltribe communities in the village area. For security and border guard villages Chiangmai . The project is a successful project and results in the community that operates the project. (Ban Nam community) received awards and recognition as a model for waste management at the sub-district level.

Keywords: Wastes management, Karen Hill Tribe village, Participation

บทนำ

ข้อมูลจากสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (Highland Health Development Center, 2013) กล่าวว่า ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของประชากรหลากหลายชนเผ่า เช่น เผ่ากระเหรี่ยง ม้ง เย้า เมี่ยน ลาหู่ ลีซู และชนกลุ่มน้อย พื้นที่สูงในประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 67.22 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 53 ของพื้นที่ 20 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน แพร่ น่าน ลำปาง ตาก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย สุโขทัย กำแพงเพชร กาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี สำหรับการกระจายตัวของชุมชนบนพื้นที่สูงมีทั้งหมด 3,829 กลุ่มบ้าน ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.50 กระจายตัวอยู่ในเขตจังหวัดภาคเหนือ ประชากรบนพื้นที่สูงประกอบด้วยชาวเขาเผ่าต่างๆ กว่า 10 ชนเผ่า มีจำนวนประชากร 213,276 คนหรือ 964,916 คน โดยจังหวัดเชียงใหม่มีชาวเขา

มากที่สุด จำนวน 260,044 คน (ร้อยละ 26.95) รองลงมา คือ จังหวัดเชียงราย จำนวน 138,369 คน (ร้อยละ 14.34) และจังหวัดตาก จำนวน 99,965 คน (ร้อยละ 10.36) โดยปัญหาที่พบในชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่สืบเนื่องจากการมีประชากรที่หลากหลายนั้นได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง โดยเฉพาะปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่พบในชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ ประกอบด้วย ปัญหาด้านการจัดการขยะ ปัญหาด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ครว้เรือน ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การบริโภคและอุปโภค ดินเสื่อมโทรมมลพิษทางน้ำ

ศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบและแรงงานข้ามชาติเป็นหน่วยงานสังกัดสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข โดยเป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง มีพื้นที่ในการ

ดำเนินงาน 20 จังหวัดที่มีประชากรชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่ ครอบคลุมเขตสุขภาพ จำนวน 5 เขตสุขภาพ ประกอบด้วยเครือข่ายเขตสุขภาพที่ 1 เขตสุขภาพที่ 2 เขตสุขภาพที่ 3 เขตสุขภาพที่ 5 และเขตสุขภาพที่ 8 มีประเด็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ขับเคลื่อนงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมปี พ.ศ. 2557-2560 คือ พัฒนางานอนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนโดยเน้นให้ชุมชนและโรงเรียนบนพื้นที่สูงมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐานและปลอดภัย ครอบคลุมเรื่องสิ่งแวดล้อมและสิ่งปฏิกูลอาหารสะอาด (ลดความเสี่ยงจากการบริการ) คุณภาพน้ำดื่มได้มาตรฐานและจากการศึกษาของศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบและแรงงานข้ามชาติถึงสถานการณ์สภาวะสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชนชาวไทยภูเขาภาคเหนือตอนบนปี พ.ศ.2556 และ ปีพ.ศ.2557 พบว่าชุมชนบนพื้นที่สูงมีปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำจัดขยะ ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2556 ครึ่งเรือนส่วนใหญ่กำจัดขยะโดยการเผากลางแจ้ง ร้อยละ 35.5 (Hightland Health Development Center, 2013) และในปี พ.ศ. 2557 แม้จำนวนตัวเลขการกำจัดขยะโดยการเผากลางแจ้งจะลดลงเหลือ ร้อยละ 31.4 (Hightland Health Development Center, 2014) แต่นับว่าเป็นตัวเลขที่ค่อนข้างสูง จากข้อมูลเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนบนพื้นที่สูงยังมีปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในด้านปัญหาการกำจัดขยะ ประกอบกันประชาชนชาวไทยภูเขาขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อให้ประชาชนชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงมีการกำจัดขยะที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้มีสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี ผู้นิพนธ์จึงได้เริ่มศึกษาวิจัยและเขียนบทความฉบับนี้ขึ้น โดยบทความนี้จะนำเสนอ

เกี่ยวกับการดำเนินโครงการการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จและส่งผลให้ชุมชนที่ดำเนินโครงการ (ชุมชนบ้านนามน) ได้รับรางวัลและได้รับการยกย่องให้เป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะมูลฝอยระดับตำบล

โครงการการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่

สถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน

ศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบและแรงงานข้ามชาติเป็นหน่วยงานสังกัดสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขภารกิจของศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบและแรงงานข้ามชาติจะอยู่ในพื้นที่ถิ่นทุรกันดารและมีพื้นที่ที่สำคัญ คือ หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (พมพ.) ตามแนวทางพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันหมายถึงหมู่บ้านเป้าหมายในการเสริมสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดน ภายใต้โครงการพัฒนาราษฎรชาวไทยภูเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวน 43 หมู่บ้าน ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยในจังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่หมู่บ้านพมพ. จำนวน 2 อำเภอ 13 หมู่บ้าน ได้แก่ อำเภอเวียงแหง จำนวน 6 หมู่บ้าน (บ้านปากแฉก บ้านหินแตว บ้านนามน บ้านห้วยไคร้ บ้านเปียงหลวง และบ้านหลักแต่ง) อำเภอเชียงดาว จำนวน 7 หมู่บ้าน (บ้านอรุณทัย บ้านแกน้อย บ้านไชยา บ้านห้วยลึก

บ้านหนองเขียว บ้านเมืองนะ และบ้านเจียนจันทน์) กรมอนามัย โดยศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบและแรงงานข้ามชาติเป็นคณะทำงานหนึ่งที่ได้จัดให้มีโครงการรองรับพระราชดำริโดยได้เริ่มดำเนินโครงการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมชาวไทยภูเขาขึ้น ในปีงบประมาณ 2551 เพื่อสนับสนุนแผนงานหลักของโครงการพัฒนาราษฎรชาวไทยภูเขาในระบบพัฒนาที่ว่าการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอนามัย มีการสนับสนุนและผลักดันงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการฯ ร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้ง 2 จังหวัด โดยจังหวัดเชียงใหม่เป็น 1 ในจังหวัดที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Hightland Health Development Center, 2014) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบสถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนดังนี้

ปี 2556 จากการศึกษาพบว่า ครึ่งเรือนส่วนใหญ่กำจัดขยะโดยการเผากลางแจ้งร้อยละ 35.5 ทิ้งในป่าร้อยละ 32.8 มีหน่วยงานจัดเก็บร้อยละ 14.0 ไม่มีการรวบรวมร้อยละ 4.9 มีจุดรวมของหมู่บ้านร้อยละ 4.5 ใช้เล็ยงสัตว์ร้อยละ 3.7 ผังร้อยละ 2.0 เตาเผาขยะร้อยละ 1.3 ทิ้งแม่น้ำร้อยละ 1.0 ทิ้งลงหลุมร้อยละ 0.2 นำไปขายร้อยละ 0.1 และการศึกษาสถานการณ์ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แผนงานส่งเสริมโภชนาการและอนามัยแม่และเด็กในถิ่นทุรกันดาร จำนวน 118 ครึ่งเรือน พบว่า ครึ่งเรือนยังมีการกำจัดขยะไม่ถูกต้องมากถึงร้อยละ 56.78 (Hightland Health Development Center, 2013)

ปี พ.ศ.2557 จากการศึกษาพบว่า ครึ่งเรือนชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่มีการรวบรวมขยะ ร้อยละ 100 เป็นการเก็บรวบรวมแบบใส่ถุงร้อยละ 49.3 ใส่

ถังร้อยละ 27.5 ใส่แข่งร้อยละ 8.6 ใส่กระสอบร้อยละ 8.6 ใส่กล่องร้อยละ 2.1 ใส่ตะกร้าพลาสติกร้อยละ 1.8 ใส่ตะกร้าไม้ไผ่ร้อยละ 1.1 ใส่กะละมังร้อยละ 0.7 และใส่ปื้บร้อยละ 0.4 และยังพบวิธีการกำจัดขยะยังไม่ถูกวิธีร้อยละ 58.9 โดยส่วนใหญ่กำจัดโดยวิธีเผากลางแจ้งร้อยละ 31.4 รองลงมาคือ ทิ้งในป่าร้อยละ 26.4 ตามลำดับ (Hightland Health Development Center, 2014)

จากข้อมูลเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนบนพื้นที่สูงยังมีปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในด้านปัญหาการจัดการขยะอย่างเห็นได้ชัด ตลอดจนประชาชนชาวไทยภูเขายังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

การดำเนินโครงการการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่

เพื่อเป็นการแก้ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยดังกล่าว จึงได้มีการจัดทำโครงการการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ขึ้นเพื่อเป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research: PAR) โดยโครงการดังกล่าวเป็นการศึกษาในประชากรชุมชนบ้านนาหมูที่ 2 ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 142 ครึ่งเรือน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย 1) หัวหน้าครัวเรือน/กลุ่มแม่บ้าน 2) แกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขบ้านนาหมู 3) แกนนำเยาวชนและผู้เฒ่าทางธรรมชาติ และ 4) ภาควิชาครีษายภาครฐั ประกอบด้วยท้องถิ่นอำเภอเวียงแหง องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองแหง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเวียงแหง

โรงพยาบาลเวียงแหง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงแหง เกษตรอำเภอเวียงแหง สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเวียงแหง ศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงบ้านนามนและชุดปฏิบัติการในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชนที่มีการดำเนินงานในหมู่บ้านเพื่อความมั่นคงและยามชายแดน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจข้อมูลชุมชน แบบวัดและประเมินผลและการสัมภาษณ์ การดำเนินงานมีทั้งสิ้น 3 ระยะ โดยในระยะที่ 1 มีการบันทึกภาพ การจัดเวทีเสวนาในชุมชน การจัดประชุม การอบรมให้ความรู้การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการบันทึกจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ในระยะที่ 2 และระยะที่ 3 เป็นการเก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจ

สถานการณ์ ความรู้ ทักษะ พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยระดับครัวเรือน

จากการศึกษาสถานการณ์ ความรู้ ทักษะ พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยระดับครัวเรือน พบว่า สถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงแหง ปริมาณขยะมูลฝอยตำบลเวียงแหง มีปริมาณ 6,762 ตัน/เดือน โดยบ้านเวียงแหงเป็นอันดับ 2 จำนวนร้อยละ 26 ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย บางครัวเรือนมีถังขยะใช้ในครัวเรือน มีการวางถังขยะไว้ตามจุดต่างๆ ในชุมชนแต่ยังไม่มีผู้รับผิดชอบในชุมชนที่ชัดเจน

ในด้านพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ การจัดการขยะมูลฝอยระดับครัวเรือนและชุมชน การจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง พบว่า ชุมชน

ยังต้องได้รับความรู้และมีการเสริมสร้างกระบวนการและการหาวิธีการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และตรงกับความต้องการขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จึงนำมาสู่กระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจทัศนคติ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยระดับครัวเรือนและชุมชนให้กับประชาชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง โดยผลการสำรวจข้อมูลพบว่า ร้อยละ 85.4 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้องและร้อยละ 14.6 ยังมีความรู้ความเข้าใจที่ยังไม่ถูกต้อง

ด้านทัศนคติของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนมากถึงร้อยละ 86.27 มีเพียงส่วนน้อยหรือร้อยละ 0.92 ที่ยังมีทัศนคติต่อการจัดการขยะมูลฝอยที่ยังไม่ถูกต้อง เช่น การนำขยะไปฝังดินจะไม่ก่อให้เกิดสารพิษที่ปนเปื้อนลงในดินและแหล่งน้ำ

การจัดการขยะที่ถูกต้อง พบว่า มีการทิ้งขยะลงในถังทุกครั้ง ปฏิบัติทุกครั้งร้อยละ 73.7 ปฏิบัติเป็นบางครั้งร้อยละ 25.5 และไม่เคยปฏิบัติร้อยละ 0.7 ด้านการคัดแยกขยะมูลฝอยที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น เศษกระดาษ ขวดพลาสติก เศษเหล็ก ขวดแก้ว ไปขายหรือนำมาใช้ใหม่มีการปฏิบัติทุกครั้งร้อยละ 35 ปฏิบัติเป็นบางครั้งร้อยละ 46 ไม่เคยปฏิบัติร้อยละ 19 การนำของที่ใช้แล้ว (ขยะ) ไปให้รถหรือร้านรับซื้อของเก่า พบว่ามีการปฏิบัติทุกครั้ง ร้อยละ 5.8 ปฏิบัติเป็นบางครั้งร้อยละ 66.4 และไม่เคยปฏิบัติ ร้อยละ 27.7 การเผาขยะมูลฝอยในบริเวณใกล้บ้านใกล้ชุมชน พบการเผาทุกครั้งร้อยละ 8 ซึ่งเป็นเมื่อพิจารณาจะพบว่าการเผาขยะที่ค่อนข้างสูงในชุมชน ส่วนการประเมินระดับการมีส่วนร่วมของตัวแทนครัวเรือน จำนวน

การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการขยะมูลฝอยบ้านนามน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอย นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการจัดตั้งธนาคารขยะโดยจะมีการรับซื้อขยะทุกวันพระใหญ่ เดือนละ 1 ครั้ง มีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการจัดการขยะ ส่วนการจัดการขยะต้นทางนั้นได้มีการใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก โดยได้รับความร่วมมือทั้งจากชุมชนและร้านค้าในชุมชน มีการรวมกลุ่มของเยาวชนและชาวบ้านในการจัดกิจกรรม Big Cleaning Day ทุกวันพระใหญ่ โดยมีกลุ่มเยาวชนเป็นแกนนำสำคัญในการจัดกิจกรรมและยังมีการจัดประกวดครัวเรือนต้นแบบในการจัดการขยะมูลฝอย ส่วนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงแหง โรงพยาบาลเวียงแหง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงแหง ศูนย์การศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเวียงแหง โรงเรียนบ้านนามน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเวียงแหง สำนักงานเกษตรอำเภอเวียงแหง และศูนย์พัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูงบ้านนามน ทุกหน่วยงานมีหน้าที่ในการเป็นพี่เลี้ยงชุมชน มีการจัดกิจกรรมโครงการที่สอดคล้องกับบทบาทและภาระกิจของหน่วยงาน อาทิ โครงการจัดการขยะต้นทาง โครงการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย โครงการยุววิจัย และโครงการขยะแลกไข่ ซึ่งจากกิจกรรมดังกล่าว ทำให้ประชาชนบ้านนามนเห็นความสำคัญของการจัดการขยะมูลฝอยเพราะช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงแหงต้องดำเนินการจัดเก็บไปทิ้ง ลดปัญหาการขาดแคลนพื้นที่ในการจัดทำแหล่งทิ้งขยะของชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อถังขยะในการรวบรวมขยะมูลฝอย มีรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล เยาวชนในชุมชนมี

การจัดทำกิจกรรมร่วมกัน ชุมชนเกิดความสามัคคีและชุมชนบ้านนามนยังได้รับรางวัลชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะมูลฝอยระดับตำบล ปริมาณขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชนลดลง ชุมชนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยจนสามารถเปิดชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ ซึ่งการจัดทำโครงการในครั้งนี้ได้มีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการจัดการขยะของชุมชน โดยมีการประชุมคณะกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน มีการประชุมทบทวนการดำเนินการปรับปรุงการดำเนินงานเป็นประจำทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง ชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุขมีส่วนร่วมในการประเมินครัวเรือนต้นแบบในการจัดการขยะมูลฝอยร่วมกับภาคีเครือข่ายและเจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่

สรุปการดำเนินโครงการการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้าน พัฒนาเพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดน จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยระดับครัวเรือนและชุมชนที่เหมาะสมสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง จากการดำเนินโครงการและกิจกรรมที่ใช้ พบว่า รูปแบบที่เหมาะสมกับการจัดการขยะมูลฝอยบ้านนามน คือ การสร้างกระบวนการคิดโดยใช้การเสริมสร้างพลังชุมชนให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายได้ร่วมกันคิดหาวิธีการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองและการมีกิจกรรมสนับสนุนซึ่งกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับการจัดการขยะทั้งในครัวเรือนและชุมชน คือ การส่งเสริมการคัดแยกขยะในครัวเรือน การสนับสนุนให้มีการนำขยะอินทรีย์ไปทำเป็นปุ๋ยหมักและน้ำหมัก การจัดทำธนาคารขยะรีไซเคิล การพัฒนาความรู้โดยเฉพาะในแกนนำชุมชนที่เป็น

เยาวชน การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของหมู่บ้าน การกำหนดกฎ/ระเบียบการจัดการขยะมูลฝอย การประกวดแข่งขันและการผลักดันสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของพี่เลี้ยงชุมชน และหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงการประชาสัมพันธ์กระตุ้นอย่างต่อเนื่องและการเป็นต้นแบบของตัวผู้นำชุมชนเองจะทำให้การจัดการขยะมูลฝอยสามารถดำเนินการได้ดีและได้รับความร่วมมือจากตัวของชุมชน และจากการถอดบทเรียน วัดและประเมินผลหลังการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation on Empowerment) โดยประเมินจากบุคคล คราวเรือน ทีมปฏิบัติการในชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาครัฐ โดยประเมินจากแบบสอบถามการสัมภาษณ์และการสังเกต ประกอบด้วยการประเมินความรู้ พฤติกรรมทัศนคติ ในการจัดการขยะมูลฝอย (บุคคล คราวเรือน ชุมชน) ประเมินการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยและการประเมินความพึงพอใจพบว่า ระดับการมีส่วนร่วม ความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นจากระยะก่อนการดำเนินงานโครงการอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วมในการวางแผนการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเพิ่มจากระดับการมีส่วนร่วมในระดับน้อยขึ้นมามีอยู่ในระดับมาก และยังพบว่าปริมาณขยะที่ต้องมีการกำจัดลดลงจาก 596 ตัน/เดือน คงเหลือปริมาณขยะที่องค์การบริหารส่วนตำบลต้องจัดเก็บและนำไปกำจัดเพียง 275 กิโลกรัม/ต่อเดือน หรือ 2.75 ตัน/เดือน ส่วนการประเมินระดับความพึงพอใจต่อการดำเนินงาน พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานในภาพรวมในระดับมากที่สุด ร้อยละ 76 และมีความพึงพอใจในระดับมาก ร้อยละ 24

ส่วนการประเมินผลเชิงคุณภาพ พบว่า การส่งเสริมให้มีธนาคารขยะรีไซเคิลและการรวมกลุ่มของชุมชนและการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการขยะของชุมชนก่อให้เกิดการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม อีกทั้งยังก่อให้เกิดรายได้จากการขายขยะของแต่ละครัวเรือน ชุมชนมีเงินกองทุนขยะในการจัดกิจกรรมของหมู่บ้านและที่สำคัญเด็กและเยาวชนมีความตระหนักและตื่นตัวมากขึ้นในการที่จะจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนของตนเอง มีการรวมกลุ่มของเยาวชนในการจัดกิจกรรมจัดเก็บขยะมูลฝอยในพื้นที่สาธารณะทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่ต่อไป ส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับพื้นที่ คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทและนำกฎหมาย พรบ.ที่เกี่ยวข้องบังคับใช้อย่างแท้จริง และต้องมีการติดตามการดำเนินงานส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

การดำเนินโครงการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนส่วนหนึ่งที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ คือ ต้องทำให้ประชาชนและภาคีเครือข่ายเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมที่ทำตลอดจนการมีส่วนร่วมของทุกคน ทุกภาคส่วนในชุมชนต้องร่วมมือกันโดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ในชุมชนชาวไทยภูเขาในหมู่บ้านพัฒนาเพื่อความมั่นคงและหมู่บ้านยามชายแดนจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การจัดการขยะมูลฝอยเป็นบทบาทและหน้าที่หลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฉะนั้นควรมีการผลักดันการดำเนินงานของท้องถิ่นให้มีการนำ พรบ.สาธารณสุขและ

ข้อบัญญัติต่างๆไปปฏิบัติและบังคับใช้อย่างแท้จริง และท้องถิ่นควรมีการจัดทำแผนงาน/โครงการในการคัดแยกขยะ การขนย้ายขยะมูลฝอย การจัดการบ่อกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล การจัดการขยะมูลฝอยแบบยั่งยืน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และชุมชนต้องประสานความร่วมมือกันอย่างจริงจังในการดำเนินการส่งเสริมการคัดแยกขยะมูลฝอยและการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยด้วยวิธีการที่หลากหลาย รวมถึงควรมีการรณรงค์การส่งเสริม สนับสนุน ให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในการจัดการขยะของชุมชน การสนับสนุนกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ให้มาเป็นแกนนำใน

การดำเนินกิจกรรม การสนับสนุนอุปกรณ์ในการจัดการขยะที่เพียงพอและเหมาะสมต่อความต้องการชุมชนจะทำให้การดำเนินงานจัดการขยะของทั้งชุมชนมีความต่อเนื่องและยั่งยืน เมื่อมีการจัดการขยะในชุมชนที่เหมาะสมแล้วย่อมส่งผลให้คนในชุมชนมีสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดีตามไปด้วย ทั้งนี้โครงการที่เสนอในบทความเป็นเพียงโครงการหนึ่งที่มีการนำมาใช้ในชุมชนแล้วได้ผลลัพธ์ที่ดี ซึ่งผู้นิพนธ์เห็นว่าอาจเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ หรือ เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่ประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกันจะสามารถนำแนวทางการดำเนินโครงการนี้ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนของตนเอง ต่อไป

References

- Hightland Health Development Center. (2013). *A study of participatory learning in Thai hill tribe community development*. Lampang: Center for Highland Sanitation. (in Thai)
- Hightland Health Development Center. (2014). *A report on the state of health and environmental health in the hill tribe Community of North 2013*. Lampang: Health Center of Ethnic groups, Marginal People and Migrant worker Department of Health Ministry of Public Health. (in Thai)
- Maliwan, F. (2014). *Factors affecting public participation in solid waste management in Ban Sa subdistrict municipality, Chae Hom District, Lampang Province*. (master's thesis). Public Administration Graduate school Chiang Mai University, Chiang Mai University. (in Thai)
- Sompong, K. (2012). *Knowledge, attitude and behavior in household waste management of people in Khuanlang Municipality, Hat Yai District, Songkhla province*. (master's thesis), Faculty of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University. (in Thai)